

Špela Brecelj

Goran Vojnović: *Čefurji raus!*

Ljubljana, Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2008.

Najvznemirljivejša značilnost tega romana je najbrž takšna tudi zato, ker tvega neuspeh. Govorim o fužinščini, v kateri je zapisana vsa prvoosebna pripoved mladega čefurja Marka Đorđića. S fužinščino je najbrž tako, da jo v vsej njeni sočnosti in polnosti nešteti pomenskih odtenkov razume le zelo majhen krog bralske populacije, vsem preostalim pa grozi, da bodo ob branju zaradi nejasnosti ostali nezadovoljeni. Kajti čar v fužinščini napisane zgodbe ni samo zgodba sama, pač pa tudi (ali predvsem, a to je že naslednji problem) odnos do nje, do sebe kot pripovedovalca, do jezika, do medija, do pripovedovanja. Če bralec tega ne more začutiti, bo prikrajšan za večino tistega, kar Vojnovićev romanekni prvenec drži skupaj. Pojavljajo se namreč celi odstavki, ki se ne navezujejo na zunanje dogajanje, pač pa so “metajezikovni”, v njih se torej fužinščina ukvarja sama s sabo, in sicer tako, da se zapleta v vrste duhovitih izrekov in stalnih besednih zvez, ki ne kažejo na nič zunaj sebe. Naj povzamem: kdor se vsaj trikrat na teden ne pelje z dvajsetko in ni star od petnajst do petintrideset let, bo veliko izgubil.

Za zgodbo bi bilo zelo slabo, če bi fužinščina postala sama sebi namen in poglavitno gibalno romana. Če bi se izkazalo, da bi bila ista zgodba, zapisana v knjižni slovenščini, brezzvezna ali sploh komaj zgodba, bi zadeva padla po dolgem in počez. Vendar ne pade, ampak se samo malo zamaje. Sama zgodba verjetno ne bi vzdržala oznake roman in prav lahko bi jo položili v okvir kratke zgodbe; res pa je tudi, da prav tisto, kar jo razpotegne na sto osemdeset strani, temu pisanju vdahne življenje. To pa ni toliko fužinščina kot jezik, temveč kot miselnost.

Po prvih nekaj poglavjih in potem, ko se je bralec že desetkrat nasmeljal do solz, se postavi vprašanje, kam zadeva sploh vodi. Sprva je namreč tempo zgodbe precej počasen, kot da zgodbe sploh ne bo, kot da gre za refleksijo, pejsaž, če hočete. Po prvih petih poglavjih pa fužinske fore ne zadoščajo več – in če se ne bi začelo razvijati nekaj nadfužinskega, bi bil

bralca razočaran. Saj ne, da se po petih poglavjih bralec neha smejati, sploh ne. Nasprotno – tragikomičnost je nemara največja odlika tega romana, njegova *differentia specifica*. Pri tem si upam trditi, da bralčev smeh ne izvira iz zadrege zaradi tujosti, ampak ga povzroči značilna mešanica odločnosti, samozavesti, brezbriznosti, preprostosti, figurativnosti, obupanosti in vdanosti, ki nam je kdo ve zakaj tako blizu, da se nasmejimo, in tako daleč, da nas stisne pri srcu. Ali ravno nasprotno. Hočem reči, da tragikomičnost ne izvira iz Vojnovičevega pisanja, ampak iz samega (stereotipnega) načina bivanja, ki si ga je avtor z izjemnim posluhom izbral za prostor svoje zgodbe.

Zakaj je tragikomičnost tako čudovita? In zakaj je tragikomičnost, ki ne izvira iz pisateljve drže, ampak iz same snovi romana, toliko bolj navdušujoča? Najprej zato, ker je nemara najbližja splošnemu človekovemu občutenju življenja na tem koščku sveta. In potem zato, ker je osvežujoče brati besedilo, v katerem se diktatura avtorjevega nazora umakne drugačni, bolj demokratični diktaturi pogleda kamere. Tu avtor ni več tisti, ki polaga v snov svojo misel; v romanu *Čefurji raus!* je snov le predstavljena v kontekst literature, v okviru katere govori isto kot vsak dan na ulici.

In zdaj se vrnimo k zgodbi, ki ji neizbežno pripada ena glavnih vlog pri določanju vrednosti romana. Z zaporedjem dogodkov je konec koncev vse tako, da nam je všeč: ker je dogajanje postavljeno v poseben prostor in čas, je skoraj eksotično in že zato zanimivo, po drugi strani pa zgodba med vrsticami postaja vedno bolj vsečloveška. Sprva govori o odraščajočem Marku, ki se ima za reprezentativnega predstavnika prebivalcev Fužin, otroka *seljačkih* staršev, s katerimi živi v majhnem stanovanju in ki mu pomeni edini pobeg iz brezperspektivne vsakdanjosti vsakoletni obisk sorodnikov v Bosni, katerih življenje se vsakokrat izkaže za še bolj brezperspektivno. Kot da bi skozi Markova usta govorila ne samo vsa generacija čefurjev, ki ji pripada, ampak kar celotne Fužine kot del mesta, v katerem prebivalci živijo svojo neizbežno kolektivno usodo. Paradoksalno se zgodba s tem, ko zmerom bolj postaja Markova osebna zgodba v kolektivni zgodbi fužinskih čefurjev, hkrati dviguje tudi na nadosebno raven na način razvojnega romana.

Marko ima prijatelje, ki vsak na svoj način potrjujejo kliše čefurske disfunkcionalne družine. Morda jo je on, ki ima tako očeta kot mater – ki se sicer nenehno prepirata, a se vsaj ne pretepata –, še najbolje odnesel. Marko, tako kot vsi njegovi, v šoli križari med cveki in dvojkami. Živi za nogomet in brezciljno posedanje pred blokom. Očetu na ljubo trenira košarko, ki je tudi njemu v veselje, vse dokler ga (po krivici) ne izključijo iz kluba. To je sprožilni moment; sledi plaz nesrečnih in precej bolečih

prigod, zaradi katerih Marko strmoglavi do dna brezperspektivnosti. In nazadnje pristane, ne da bi vedel, ali je to brezizhoden konec ali morda nov začetek, v Bosni, kot tujec med sorodniki, katerih življenja so še veliko siromašnejša od tistih, ki minevajo na Fužinah. Na mladeniča se zgrne teža neuresničenih pričakovanj njegovih staršev, upora, s katerim se postavi zase, in razočaranja nad vedno znova potrjenim dejstvom, da je pravica korist močnejšega, to pa on nikdar ne bo; tesnoba tujosti, ki ji kot čefur ne more ubežati, in tesnoba razpadajočega občutka pripadnosti, ki se razkraja skupaj z družbo prijateljev, katerih pota se vedno jasneje cepijo. Morda gre za iskanje identitete, kot namigujejo zapisi ob romanu. Vsekakor pa ne gre samo za identiteto čefurja v nečefurski državi, ampak tudi vsaj za odraščajočega človeka, ki se privaja svetu, ki išče svojo pot. Pri tem se za Marka zdi, da je prvi del te poti že za njim, saj ima za sedemnajstletnika presenetljivo izdelan sistem vrednot.

Vendar pa v okviru romana Marko svoje poti še zdaleč ne konča. Zgodba ima namreč zanimivo dramaturgijo; Urban Zorko v spremni besedi k romanu tako zgradbo opiše kot *Bildungsroman*, ki to ni, saj se razvoj komaj začne, ko se že konča. In morda je prav tak konec za sodobnega bralca še najprepričljivejši.

Nekaj nedodelanosti bi lahko našli v številnih stranskih likih, ki poleg prvoosebnega pripovedovalca stopajo v dogajanje. Njegovi trije prijatelji Aco, Dejan in Adi, njihovi starši, sosede, sorodniki, simpatična voditeljica, ki je Marku všeč, in preostali bolj ali manj naključni “mimoidoči” – vsi so enako enoplastni. Poleg Marka so njegovi starši edini, ki kažejo nekaj človeške kompleksnosti. Vsi drugi pomenijo le scenografijo za zgodbo, zlijejo se v homogeno alegorijo fužinskega življenja. Šele množica likov, razumljena kot en sam nadosebni lik, dobi globino, ki ji lahko verjamemo. In morda to sploh ni slab učinek. Res pa je, da je potemtakem pravih akterjev v zgodbi zelo malo – in ob tem se postavi vprašanje, ali taka okrnjena polifonija zadošča za oznako roman.

Naj bo z vrstjo besedila tako ali drugače, navsezadnje je vendarle najpomembnejše to, da učinkuje. Učinkuje pa zagotovo: z naslovi, ki spominjajo bodisi na enciklopedičnost bodisi na apologetično utemeljevanje; z izzivom težko razumljivega jezika, ki bralca skoraj prepriča, da sta si z Markom dlje, kot sta si v resnici; s tragikomičnostjo potrjenih stereotipov, znanih iz slovenskih humorističnih nanizank, s katerimi Vojnović polemizira, a se hkrati tudi nenaivno navezuje nanje kot na skrito premiso naše stvarnosti. Z zadnjim morda spominja tudi na nekaj takega, kot je “vodič po vesti neke večine” (kakor naslovi svoj prispevek pisec spremne besede) – nikakor pa ni to prvo ali edino, kar to pisanje hoče biti in večinoma tudi je.